

RÓNAI JÁNOS ÍRÁSA ELÉ

Egy falusi szegény zsidó fiskális nevéhez fűződik a magyar cionizmus zászlajának kibontása. Balázsfalván, az erdélyi havasokban, távol minden zsidó élettől, mint ügyvéd és állami ügyészi megbízott működött Rónai János (1849–1919) – olvashatjuk a két világháború közötti magyar cionizmus egyik vezéregyénisége, Kahán Niszon visszaemlékezéseiben. Noha Rónai János neve a zsidó közéletben 1897-ig szinte ismeretlen volt, mégsem számított zsidó ügyekben egészen „kezdőnek”. Már 1875-ben vékony kötetet szentelt ilyen témának *Nacionalizmus és kozmopolitizmus különös tekintettel a zsidóság helyzetére* címen. Neve viszont akkor vált széles körben ismertté, amikor Herzl Theodor személyes meghívására részt vett 1897. augusztus 29–31. között Bazelben az első cionista kongresszuson. A tanácskozásról visszaérkezve nagy energiával és lelkesedéssel fogott hozzá a magyarországi cionista mozgalom alapkövetéséhez. Nevéhez fűződik az első magyarországi cionista szervezet, a Nagyszombeni Czion-egylet életre hívása. Cionizmust

pártoló – ám helyesebb volna a magyarországi fogadtatást ismerve más jelzőt használnunk: védelmező – írásait nemcsak a felekezeti sajtóban találhatjuk meg.

Még a bázeli kongresszus előtt, 1897 augusztusában jelentette meg – legalábbis erre utal az előszó dátumozása – a „herzliánus” politikai cionizmus első magyarországi röpiratát, a német nyelvű *Zion und Ungarn*-t. Írása – szükségyszerűen – apologetikus. Nagy feladatra vállalkozott; a magyarországi zsidóságot akarta meggyőzni cionizmussal szembeni téveszméik helytelenségéről. Herzl egyik leveléből tudjuk, hogy már 1897 októberében ismerte Rónai művét.

Rónai János még egy szűk évtizeden keresztül részt vett a magyarországi cionista mozgalom munkájában. Századunk elején egy rövid ideig ő töltötte be a Magyarországi Cionista Szervezet elnöki tisztjét. Majd leköszönt, s a még reá váró években visszavonult. Pedig ekkortájt még alig volt hatvanéves! 1919 nyárutóján, a tomboló ellenforradalom idején csendesen, elfeledve hunyt el.

SCHWEITZER GÁBOR

RÓNAI JÁNOS

Cion és Magyarország

(RÉSZLET¹)

1897. BALÁZSFALVA
[...]

Akövetkező pontokat fogjuk megvizsgálni: a) a zsidók viszonya az államhoz, b) a magyar néphez², c) a nemzetiségiekhez, d) a cionizmushoz.

a) A magyar államhoz fűződő viszony valójában nem is kérdés, mert az állam törvényei, a nevelés, a természetes érzelmek, *Jeremiás próféta és más vallási tekintélyeink intése a hazaszeretetre* világosan megmutatja azt az utat, melyen járnunk kell.

b) Azt, hogy a magyar néphez hogyan viszonyuljunk, részben ésszerű okok határozzák meg, de nagyjából mégis érzelmi tényezőkről van szó.

Hiszen számtalanszor kötötte atyáink lelkére Mózes, a legnagyobb próféta, hogy a szabadság, egyenlőség, testvériség elvét az *idegenekkel szemben is* érvényesítsék, sokszor figyelmeztette őket: „Emlékezzetek, hogy szolgák voltatok Egyiptom földjén!” Ezért semmi csodálkoznivaló nincs azon, hogy a világon mindenütt, ahol zsidók élnek, szabadságvágyuk mint földalatti tűz tör elő, mihelyst ott *jogos* mozgalom indul a szabadságért. Minden csatamezőn és utcán voltak zsidók, kik vérüket önként ontották. Bécsben, Orosz-Lengyelországban és Magyarországon is, pedig ezekben az országokban még messze voltak az egyenjogúsítás kezdeteitől. A zsidók

RÓNAI JÁNOS

akkor is részt vettek a küzdelemben, ha egy másik nép volt az, amelyik a szabadság zászlaját kitűzte. Különösen, amikor az a magyar nép volt, mert azt a zsidók (kevés kivétellel) jogos vezetőnek ismerték el, s küzdelmét törvényesnek, míg a reakciót jogtalan erőszaknak tartották. Hálát ebresztett az a körülmény is, hogy a magyar vármegyék már a harmincas években követelték a zsidók egyenjogúsítását. S azonkívül sokan azt gondolják közülünk, hogy a magyar népnek rokonai vagyunk, vagy legalábbis azt, hogy egykor Árpád népének vére a magyar zsidókéval keveredett.

Tény az, hogy a vérmérséklet sok hasonlósága, az érzelmek mélysége, a sírva mulatás furcsa szokása (*sírva vigad a magyar*³), a gazdálkodás és a nyelvszerkezet rokon vonásai, a bőkezűség, a vendégszeretet, a vitázókedv, a hagyományörző kegyelet, valamint a nemzeti történelem számos párhuzama stb. a gondolkodó zsidók mély érdeklődését, s a lelki-érzelmi rokonságba vetett hitét is felkeltette. A Biblia és a zsidó költészet is milyen csodálatosan élénken, bensőségesen és erőteljesen fordítható magyarra!

A szabadságharc eseményei után pedig, mikor a reakció bosszúálló keze a zsidókra is súlyosan nehezedett, a sorsközösség és fegyverbarátság érzése olyannyira megerősödött bennük, hogy a magyarokat sokkal inkább szánták, mint önmagukat. S ekkor következtek a hatvanas évek, a magyar ruhaviselet divatjával és a min-

den irányú újjáéledéssel. Ez a magyar zsidókat is magával ragadta, s követték is készségesen. S ami még inkább megörvendeztette a zsidóságot, az a Koronával való kiegyezés volt, mert ez a dinasztikus érzelműket is megnyugtatta. Ezt követte az „emancipáció”. S bár a kormány nemzeti alapokon állt, a zsidóság többsége mégis ragaszkodott hozzá, hiszen egyszerű politikai felfogásukban az uralkodó és a kormány elválaszthatatlannak tűnt. (A későbbi oktatás némileg differenciálta ezt a politikai álláspontot.) Eközben a magyar nyelv és irodalom is feléledt. Ennek elsajátítása a zsidók számára olyan ünnepélyes esemény volt, amely egyben új légkört is teremtett számukra. Néhány zsidó előljáró egyenesen a kultúra szükséges velejárójának nyilvánította azt, hogy a zsargontól⁴ és az éneklő hanghordozástól megszabaduljunk, mégpedig éppen a magyar nyelv által, melynek erőteljes és minden szótagot hangsúlyozó kiejtése van.

S elérkezett a kongresszus⁵. Ezzel rövid ideig a csúcsra értünk, de sajnos nagyon hamar megkezdődött a hanyatlás. S olyan végzetes törés következett, amely zsidóságunkat két ellenséges táborra osztotta, melyek ádáz gyűlölettel harcolnak ma is. És miért? Mert néhány szélsőséges reformer tiszteletlenül nyilatkozott a *Sulhan Aruhról*. Tehát üres szavak miatt.

Eközben a magyar polgártársaink a számos sovínisztával karöltve a gyors magyarosodás igényét támasztották velünk szemben, ez a követelés pedig egyre erőteljesebb, egyre messzebbmenő, nyomasztó és sürgető lett. *S aki nem követte elég gyorsan, az nem volt hazafi. Jóléti inkvizíciónak vetettek alá mindent, az oktatás és a tempelomok nyelvét, a hitközségek ügyvitelét, sőt az egyeket, a neveket és a cégeket is. És ha valaki, jó magyar érzelmei ellenére, megszokásból vagy szeretetből, a németet mint világnyelvet ápolta, esetleg üzleti nyelvként használta, azt ferde szemmel nézték.*

Ilyen körülmények között a tömeges névmagyarosítást *sem csodálni, sem rossz néven venni nem lehet, annál is inkább*, mert a rájuk aggatott és gyakran komikus német nevekkal szemben a magyar neveket szabadon választották, s ezek egyszersmind a régi viszonyokkal való szembehelyezkedést is jelképezték. Ennek ellenére a legtekintélyesebbek közül sokan megtartották régi nevüket, mert úgy gondolták, hogy ők a közönyösség gyanúja felett állnak. *Nemritkán németesítéssel vádolták a német nyelvű újságokat is, holott ezek sokkal inkább hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar kultúrát külföldön megismerjék, mint a magyar lapok együttvéve.*

Nem tudták a rohanó tempót követni *ortodoxaink*, akik egész életvitelüket meghatározó erősen vallásos szokásaik miatt másoknál sokkal *konzervatívabbak és nehézkesebbek*. De a német nyelvet a művelt, vallásos zsidók is különösen tisztelték, hiszen ezen a nyelven alapozta meg Moses Mendelssohn és a többi szellemi nagyság a modern zsidó tudományt.

c) Az a körülmény, hogy a magyarok az összes többi nemzetiséget dühödten elutasítják, nemcsak számunkra, de az állam minden polgára számára elkeserítő, s a jól ismert, szomorú helyzethez vezetett. S ahogy ez ilyen esetben lenni szokott, a gyenge húzza a legrövidebbet, vagyis a zsidó. Merthogy volt bátorsága a magyarokhoz felzárkózni, s ezáltal a többiek *ellenségeként mutatkozni?*

Az a gondolat merült fel bennük, hogy a zsidóság egy sajátos nép, de mégiscsak egy különálló népelem, amely ha teljesen alárendelt is, mégsem akar a magyarságba beolvadni, hanem annak árnyékában akar csendesen meghúzódni. Az az elmélet pedig már a bécsi antiszemitáktól és magyargyűlölőktől származott, miszerint a zsidók nemcsak hogy erősítik a magyarokat, hanem hogy nélkülük a magyarság nem is létezhetne, s ezért van az, hogy a zsidók oly mérhetetlen előnyöket élveznek itt, ezt a badarságot a hazai elégedetlenkedők is elhitték. Találó illusztrációval szolgál ehhez egy magyarellenes vicclap. Egy asszony, Mater Hungaria, ül és fej egy tehenet (amely az állami jóvedelmet jelképezi), a gyerekek, az ország népei, nézik, s csak a magyar kisfiú szopik közvetlenül a tehéntől, miközben a zsidó fiúcska a háttérben ül, s teliszájjal iszik egy csőből, melyet titokban a tejesvödörbe vezetett, a vödör persze emiatt nem telhet meg, a többiek pedig meggyötörtten és éhesen állnak mellette, s az egyikük felemelt ököllel azt kiáltja: „Ezt jól jegyezd meg!”

Ez a kép egy szinte általánosan elterjedt, de teljesen alaptalan nézetet, egy agrárémet illusztrál. Mert vajon mi áll a zsidók kitüntetett és előnyös helyzete? Talán abban, hogy jómódúak, sőt gazdagok is vannak köztünk? Nincsenek-e a nem zsidók közt is ilyen szerencsések? Vajon nem ők vannak-e abszolút és relatív többségben, nem nagyobb-e erejük, és nem biztosabb-e helyzetük? Miért nincsenek tekintettel szegényeinkre és elesetteinkre? Miért nem veszik észre, hogy ezeknek saját nyomorúságuk mellett, még azért is szenvedniük kell, mert jobb módú hittársaikat irigység övezi? Vajon e „szerencsés zsidók” az állam vagy a kormányzat valamiféle különleges támogatásának köszönhetik jobb helyzetüket? Nem inkább személyes tehetségüknek és rátermettségüknek? Mert ha akadnak is néhányan, akik hivatalos személyekkel való kapcsolatukból hasznot húznak, ebben nem azért részesülnek, mert zsidók, sőt inkább ennek ellenére, mint ahogy ilyen előnyhöz, hasonló körülmények között, egy német, egy román vagy egy szerb is hozzájuthat.

Ami a zsidók hivatali kinevezése körül folyik, az közismert tény. Ki ne emlékezne a klerikális igazságügy-miniszter, Pauler⁶ hosszú és egyhangú hivatali ténykedésére? Vagy a nyíltan antiszemita oktatásügy-miniszter, Trefort⁷ hosszas működésére? Ki ne tudná, hogy egész kormányzati és közigazgatási ágak vannak, ahová a zsidók nem merészkednek, s ahol nem is látják őket szívesen, miközben a többi területen is csak igen kis számban képviseltetik magukat? S az is szinte tagadhatatlan, hogy zsidók elvértve törekszenek arra, hogy hivatalt viseljenek. Olykor persze megnyilvánul az a mély emberi óhaj, hogy valaki hivatalt vállaljon, saját maga és közössége nagyobb hasznára, de minden törekvés és igyekezet hiába. Az is tény továbbá, hogy zsidó orvosokat, ügyvédeket, műszaki embereket, professzorokat stb. csak legvégső szükség esetén túrnek meg, s hogy ezek ellen nemcsak vetélytársaik, hanem a hatósági személyek, sőt saját feljebbvalóik is (egyre nyíltabban) izgatnak és uszítanak. Nem egy kerületi bíróságon hallja azt az ember, hogy zsidók jelenlétében gyaláznak más zsidókat vagy a zsidóságot általában, mindezt félig vagy teljesen komolyan. Conereta sunt odiosa!⁸ S hogy a megyei köz-

igazgatás mi mindent megengedhet magának, azt Nyír-egyháza⁹ esete bizonyította.

Ami az újságírást illeti, az manapság sok esetben csak egy üzenet. De mi köze a zsidó lakosságnak ahhoz a pár zsidó újságíróhoz? Hisz azok sem törődnek népükkel.

Ami a zsidókkal a sportegyesületekben, számos kaszinóban és az egyetemeken folyik, az köztudott. Még rosszabb a helyzet a társadalom többi rétegében, ahol nyíltan vagy titkolva, de elutasítják és kiközösítik a zsidókat, s ahol minden cselekedetüket félreértelmezik.

Mindez a magyarokra és a nemzetiségekre egyaránt érvényes, csak hogy ez utóbbiaknál politikai tényezők is közrejátszanak.

Pedig a sovinizmus széles körű elterjedéséig nagyon is jól megfértünk a nemzetiségekkel – az ősi, olykor feléledő előítéletektől eltekintve – az együttélés pl. a román vidékeken sokkal elviselhetőbb volt, mint sok magyar járásban. A románok általában jóindulatúak, békések és hálásak, mindaddig, míg a külső körülmények kellemetlenül izgatottá nem teszik őket. A százok nagyon rendszerezettek, hagyománytisztelők és olyan régi, szép intézményekkel bírnak, mint a Nachbarschaft, Bruderschaft, Schwesterschaft¹⁰ stb., amit kár volna megszüntetni vagy közigazgatásilag elnyomni. Sőt, amelyek megérdemelnék, hogy ne csak jogászok és szociálpszichológusok tanulmányozzák örömmel, hanem hogy megfelelő esetben máshol is meghonosítsák őket.

Hogy más nemzetiségeknél mi a helyzet, hogy hogyan bántak ott a zsidókkal, azt nem tudom pontosan. De tény, hogy a „nemzetiségek” általában mély gyanakvással és fenyegető gyűlölettel viseltetnek a zsidók iránt.

S hogy a magyarokat is milyen felkészületlenül érte az antiszemizmus ragálya, azt a hétköznapi esetek mellett a következő markáns jelenségek is bizonyítják: az emlékezetes tiszaezlári vérvád, amely még évek múltán sem csillapodott a színmagyar vármegyékben (mindez a „kemény kéz”¹¹ kormánya alatt), az alsóházban működő Antiszemita Párt, melyet ma „Néppártnak” neveznek, a jól ismert megnyilatkozások a még mindig nagy hatalmú és rugalmatlan felsőház részéről, a „Nemzeti Párt”¹² gyanús magatartása, az esküdték felháborító megbocsátása a zsidóellenes sajtó bűnperében,¹³ a liberális sajtó gúnyos megjegyzései a zsidó fiatalságra, akiket a legújabb tüntetések és a (magyar) sovinizmus okozójának tartanak, a szüntelen gúnyolódás a zsidók magyarosodásán stb.

A zsidóság szebb virágot hozott volna Spanyolországban. Ezt a virágot azonban a kiűzetés hajói és a máglyák lobogó lángjai elnyelték. (Magyarország kormánya soha nem fog ilyen barbárságot tenni.)

És a helyzet napról napra rosszabb. A „Néppárt” és az agrárius urak egyaránt szabadon és nyíltan hirdetik: „Még nincs antiszemizmus, csak ezután lesz!”

d) De feltűnt egy csillag, a cionizmus, amely a világtörténelem mélységeiből bukkant elő, egyre feljebb emelkedik, s egyre erősebb fényrel ragyog, járja a maga útját és – a magyar égboltot nem érinti. Mégis pont itt csapnak olyan lármát, hogy az égig ér, míg máshonnan örömkialtások hallatszanak.

Dr. Herzl ragyogó Judenstaat-jára elsőként egy magyar szerkesztésű felekezeti lap nyitott tüzet,¹⁴ s nem

elég, hogy a magyar zsidóság nevében tiltakozott (anélkül persze, hogy bárkitől felhatalmazást kapott volna), de ráadásul mindent megtett, hogy a megnyerő eszmét utópiaként és fantazmagóriaként mutassa be. Am ezzel sem elégedett meg, hanem hosszas gyors tüzelésű ágyúzásba kezdett, s a példa gyorsan követőkre is talált. Felmerül a kérdés: *ha Magyarországnak semmit nem ártott a cionizmus, miért kell az ártatlanul arra járó ellen hajtóvadászatot rendezni?* Talán azért, hogy a megfakult hazafiasságot újra kifényesítsék? A következő részleteket saját mellőzött cikkemből idézem: Szerkesztő Úr, amit ön a magyar anyaországról, a zsidók hazafias érzelmeiről írt, az tökéletesen igaz. Én is így érzek, sőt bizonyos mélyebben, mint ön. Mert kellemes lehet a fővárosban élőkelő szerkesztőnek lenni, a zsidóság színe-javával érintkezni, az Otthonban keresztény hírességekkel társalogni. De megélni éveken át vidéken gyárosként, kereskedőként vagy akár orvosként, ügyvédként, műszaki emberként vagy hivatalnokként oly sok küzdelemmel és keserűséggel jár, hogy azt egy kényelmes fővárosi vagy egy nagyobb vidéki központban működő rabbi, bankár, újságíró stb. el sem tudja képzelni... Úgy vélem továbbá, ha az ember megszokja azt, hogy mindenféle jöttment legmocskosabb és leggyalázatosabb gyanúsítgatásait egész életén át, nemzedékről nemzedékre eltűrje, ez *úgy megnyomorítja a lelkét, és bemocskolja a jellemét, mintha rozsdá lepné el.* Igen, jó magyarok vagyunk, *imádoztunk mégis megvetéssel utasította vissza szerelmünket.* Kifejti azt is, Szerkesztő Úr, hogy az országnak mennyire szüksége van a zsidók együttműködésére. Bizony igaz. De eltekintve attól, hogy ezt nagyon sokan nem így gondolják, ez a „dicsőség” nagy valószínűség szerint nem is fog örökké tartani. Előbb vagy utóbb az a felfogás fog eluralkodni, hogy már eleget tanultak tőlünk, s az iskolamesternek el kell hordania magát... S közzéteszem az ön *hozzájárulását* is, miszerint: „mégis készek vagyunk az országot elhagyni – hazafiságból, mihelyst arra a meggyőződésre jutunk, hogy kárára vagyunk az országnak”. Szerkesztő Úr, az ön hozzájárulásából vonom le a következtetéseket a *jelenre és a jövőre* nézve. A jelenre nézve azt, hogy már most vannak olyan zsidók Magyarországon, akik tisztességük dacára, nemcsak keresztény polgártársaiknak, hanem saját hittestvéreiknek is útjában állnak, s akik – saját hibájukon kívül – azáltal, hogy a nyugtalanságra és a zavargásra okot adtak, kárt okoztak az országnak. Olyan ez, mint amikor utcakölykök kővel dobálnak meg egy nemes gyümölcsfát, amely egy forgalmas út mentén áll, s amely *ezáltal* veszélyezteti a közbiztonságot. S ami most csak egyes embereket érint, az a későbbiekben érvényes lehet az egész zsidó lakosságra. Ne felejtjük el, hogy egy neves parlamenti képviselő, egy nagy magyar tudós, a zsidóság határozott pártfogója, egy sziporkázó parlamenti felszólalásában a zsidó népelemet nélkülözhetetlen kovásznak nevezte, amely azonban *túl nagy mennyiségben – nem előnyös.* S mindaddig neki van igaza, míg teljesen nem asszimilálódunk.

Az *Ungarische Wochenschrift*¹⁵ kivételével, amely tiszteletre méltó őszinteséggel, melegen üdvözölte a cionizmust, az összes többi (általam ismert) sajtóorgánum valószínűleg *megsemmisítő hadjáratot* indított a cionizmus ellen. Az igazság kedvéért el kell ismerni, hogy ezek az

ellenséges lapok egyébként felbecsülhetetlen érdemeket szereztek azáltal, hogy számtalan zsidó ügyet tisztáztak és védelmükbe vettek. De amit most a – Magyarországon még tulajdonképpen nem is létező – cionista törekvésekkel szemben felhozunk, az *szándékosan vagy nem, de kétségbe vonja hazaszeretetünket és elferdíti a tényeket.* Mindent pontosan felsorolnak, amit illetéktelen rabbik a világban szétkürtölnek, de *gondosan elhallgatják azt, amit más rabbik, a legtekintélyesebbek, a cionizmus mellett szólnak és érte tesznek, s külön gonddal hallgatnak arról, hogy vannak országok, melyeknek egész zsidó lakossága, a jómódú rétegeket is beleértve, készen áll arra, hogy bármikor csatlakozzon valamely Palesztinába induló csoporthoz.*

És újabban megjelent valami képzeletbeli kiválóság, aki felháborodottan kiáltja oda a cionizmus vezetőinek: „Ez talán ismét az az egykori hang, amely Mózes ellen zúgott, mikor az elesetteket védelmébe vette.” E szerint az anticionista logika szerint tehát, a *gyalázkodó anticionisták a nagy Megszabadító követői, a cionizmus vezetői pedig, akik egy szorongatott népért áldozzák magukat, a szabadság és a megsértett törvény ellenségei!*

Szerencsére akad két *jóhiszemű* ellenfél is: dr. Fleischman Sándor és dr. Silberstein Adolf¹⁶ urak. Az előbbi egy, a cionizmus *lélektanáról* szóló cikkében azt fejtí ki, hogy a cionizmus nem a hazafiság hiányából, hanem az igazi lángoló, de *elutasított és mélyen megsértett hazaszeretetből* fakad. Az utóbbi, bár a cionizmus *ellenfelének* vallja magát, mégis eléggé tiszteli az igazságot és az emberi méltóságot. S így ír a *Pester Lloyd* múlt év június 12-i számában: „A rajongó öröm és a féktelen szenvedély gyakran szült nagy és hihetetlennek tűnő dolgokat. A *szív* következetlensége sokszor győzte már le a leg-tisztább észérveket is.” Egy magyar nyelvű cikkét pedig így fejezi be: „Ne sajnáljuk a könnyeket szegény hittestvéreinktől, akik haza, kenyér és megélhetés után vándorolva az egész földkerekséget bebolyongták.”

Hasonló szellemben nyilatkoznak keresztény pártfogóink és jótevőink is, de *őszintebben és következetesebben:* „A gondtalan jólétben élő zsidóknak, akiket az uralkodó áramlatok emiatt kevésbé érintenek, *kötelességük lenne legalább lélekben követni társaikat, s ha máshogy nem is, de legalább annyi pénzzel segíteni őket, amennyi egy ilyen vállalkozáshoz megfelelő biztonságot nyújt.* Továbbá *kötelességük lenne, hogy egy ilyen nyilvánvalóan tisztán erkölcsli, humánus eszméből fakadó mozgalmat erkölcsileg támogassanak, és barátilag segítsenek – nem pedig, hogy gyűlölködve szembeforduljanak vele.*”

Számunkra, magyar zsidók számára pedig a következő szempontok kell hogy irányadók legyenek: maradjunk továbbra is jó hazafiak, de politikai ügyekben legyünk tartózkodók, hogy a nem magyar nemzetiségek számára *semmiféle hathatós* okot ne adjunk a gyűlölködésre, ne irányítsuk fiataljainkat a kereskedői, kocsmárosi vagy hasonló üzleti pályákra, hanem fordítsuk őket a tényleges munka és a műszaki területek felé, szervezeti erővel védjük meg elesettjeinket a hivatali önkénnyel szemben, őrizzük meg zsidó származástudatunkat, s ápoljuk intézményeinket, végül pedig kövessük lélekben a cionistákat, támogassuk őket anyagilag és erkölcsileg, de legalábbis ne viszonyuljunk ellenségesen ehhez a magasztos és nagyszerű mozgalomhoz.

FAZEKAS M. LÁSZLÓ FORDÍTÁSA

JEGYZETEK

- 1 J. Rónai: *Zion und Ungarn*. 24–32. old.
- 2 Az eredetiben: „Race”, tehát: rassz, faj, népfaj.
- 3 „Sírva vigad a magyar” az eredetiben is magyarul, latin betűkkel.
- 4 „Jargon” = jiddis.
- 5 Kongresszus – utalás az 1868–69-es Izraelita Egyetemes Gyűlésre.
- 6 Pauler Tivadar (1816–1886), 1872–1875, majd 1878–1886 között igazságügy-miniszter.
- 7 Trefort Ágoston (1817–1888), 1872–1888 között vallás- és közoktatásügyi miniszter.
- 8 *Concreta* sunt odiosa! – valószínűleg nyomdhiba; helyesen: *Concreta...*, ami magyarul – Átkozottak a tények!
- 9 Nyíregyháza, itt zajlott a tiszaezlári per kivizsgálása és tárgyalása.
- 10 Német: szomszédság, fivérség, nővérség, ősi erdélyi, szász intézmények.
- 11 „Kemény kéz”, Tisza Kálmán kormánya a tiszaezlári pert követő antiszemita zavargásokat kemény kézzel foj-

totta el, pl. Sopronban és Zala megyében statáriumot vezetett be.

12 Az Országos Antiszemita Párt 1883-ban alakult Istóczy Győző vezetésével, s működése 1896-ban fejeződött be; az 1894-es alapítású Katholikus Néppárt nem volt jogutódja az Antiszemita Pártnak (a néppárt 1918-ban egyesült az Országos Keresztényszocialista Párttal); az 1892-ben alapított Nemzeti Párt 1899-ben beolvadt a Szabadelvű Pártba.

13 Az antiszemita sajtó elleni bűnper egyik vádlottja Istóczy Győző volt, de az esküdszék felmentette.

14 Utalás az *Egyenlőség*-re és annak szerkesztőjére, Szabolcsi Miksára.

15 *Ungarische Wochenschrift*, két nyelven megjelenő zsidó társadalmi hetilap, melynek magyar címe: *Független Zsidó Hetilap* (megj.: 1895-től).

16 Fleischmann Sándor (1862–1916), ügyvéd, publicista, 1896-tól a *Neues Politisches Volksblatt* főszerkesztője. Silberstein (-Ötvös) Adolf (1845–1899), filozófus, publicista, a *Pester Lloyd* és más folyóiratok munkatársa. Mindketten publikáltak az *Egyenlőség*-ben is.

*Adam S. Ferziger**

A MAGYAR ORTODOXIA ÉS A CIONIZMUS

SALAMON CVI SCHÜCK RABBI SZENTFÖLDI UTAZÁSA

I

Az 5665. év *Adar* havának harmadik napján (1905. március 10-én) hagyta el az olasz partokat az a hajó, melynek fedélzetén számos magyar zsidó kiválóság utazott egy hónapra át tartó kirándulásra Izrael földjére. Az utat a neológ (haladó szellemű) hitközség szervezte, a százötven utas túlnyomó része is közülük került ki. Volt azonban a hajón néhány magyar ortodox zsidó is, köztük a legkiválóbbnak számító rabbi Salamon Cvi Schück.¹

A pusztán tény, hogy e társaságban az ortodoxia egy tagja is jelen volt, magyarázatot követel mindazok számára, akik tisztában vannak az akkori idők magyarországi zsidó hitközségének felépítésével. A hagyományokat követők és a modern felfogásúak közötti feszültség egyre jobban kiéleződött a pozsonyi Hatam Sófér (rabbi Mózes Sófér, 1762–1839) uralkodása óta. Sófér jel-

szavát, a „*hadassur min ha-Tora*”-t (a Biblia szerint minden tiltott, ami új), a modern társadalom értékei elleni csatakiáltásként fogta fel jesivájának minden fokozata, melyek szerte az országban rabbinikus pozíciókat foglaltak el. Az ortodoxia arra törekedett, hogy bebizonyítsa a zsidóság neológ megközelítésének törvényteleniségét, s hogy vallásilag és társadalmilag egyaránt leválassza mindazokat, akik nem a szigorú ortodox módon értelmezik a háláhát (törvényt).² Ez az ideológia az 1868–69-es Zsidó Kongresszuson legálisan is tért hódított, amikor az ortodoxok a neológoktól elszakadva is többséget alkottak a hitközségben, és amikor kormányjövahagyással külön nemzeti ortodox hitközségi szervezetet alapítottak. A továbbiakban, egészen a második világháború végéig három független hitközségi csoport működött Magyarországon: a neológ (ún. „kongresszusi”) közösség, az ortodox, valamint a status quo (melyhez elsősorban azok tartoztak, akik életvitelükben a hagyományokat követték, ám formailag elleneztek a közös zsidó néptől való elszakadást).³

Schück rabbi, aki kiváló rabbicalád sarja és Maharam Schick tanítványa volt (Moses Schick rabbi a Hatam Sófér-tanítványok vezető hálákhá = egyénisége), nagy erőfeszítéseket tett, hogy meggyőzze Karcag városának gyülekezetét, hogy a kongresszus után csatlakozzanak az ortodox szervezethez. Hivatalának harminc éve alatt

* Adam S. Ferziger bölcsészdoktor kandidátus, valamint az izraeli Bar-Ilan, Ramat Gan egyetemén a zsidó történelem előadója. Ugyancsak ő vezeti az egyetem új bevándorlói részére a Mehina-előkészítő programot.

E cikke eredetileg az 1993 júniusában megtartott Zsidó Tudományok 13. Világkongresszusa értekezéseként jelent meg.